

Het ontstaan van de Irakoorlog

Een analyse van de toepasbaarheid van het offensief realisme

S. de Vries

Studentnummer 1588648

Politologie: Internationale Betrekkingen en Organisaties

Universiteit Leiden

Bachelorproject 09: Het ontstaan van drie oorlogen

18 juni 2018

Begeleider: Drs. R.N.F.M. 't Hart

Aantal woorden: 8351

Universiteit Leiden

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Theoretisch kader	4
2.1. <i>Introductie</i>	4
2.2. <i>Het offensief realisme</i>	5
2.3. <i>Hypothesen</i>	7
3. Het ontstaan van de Irakoorlog	10
3.1. <i>Introductie</i>	10
3.2. <i>Het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten voor 9/11</i>	10
3.3. <i>Na 9/11: de aanloop naar de Irakoorlog</i>	13
3.4. <i>Conclusie</i>	16
4. Het offensief realisme en het ontstaan van de Irakoorlog	18
4.1. <i>Introductie</i>	18
4.2. <i>Afschrikking en containment</i>	18
4.3. <i>De structuur van het internationale systeem</i>	19
4.4. <i>Conclusie</i>	21
5. Conclusie	22
Bibliografie	24

1. Inleiding

In de ochtend van 11 september 2001 werden de Verenigde Staten slachtoffer van een van de grootste terroristische aanslagen in de wereldgeschiedenis. Drie passagiersvliegtuigen, gekaapt door leden van de terroristische groepering Al Qaida, vlogen in op het World Trade Center in New York en het Pentagon in Washington D.C. Een vierde vliegtuig crashte onderweg naar haar doel. Bijna drieduizend mensen kwamen als gevolg van deze aanslagen om het leven. Deze dag, ook wel 9/11 genoemd, vormt een belangrijk keerpunt in de Amerikaanse geschiedenis. De Amerikanen kregen vanaf dit moment te maken met een gevaar dat zij voorheen niet kenden: religieus geïnspireerde terroristen die eropuit waren de Verenigde Staten te vernietigen (LaFeber, 2009, pp. 83-84). Mede naar aanleiding van de aanslagen van 9/11 vielen de Verenigde Staten onder president George W. Bush in maart 2003 Irak binnen. De oorlog die volgde is een van de grootste, langste en meest kostbare oorlogen ooit gevoerd door de Verenigde Staten (Lieberfeld, 2005, p. 1).

Deze bachelorscriptie gaat over het ontstaan van de Irakoerlog. Er is veel discussie geweest over deze oorlog en over de vraag of de Verenigde Staten wel goede gronden hadden om Irak binnen te vallen. Voor de beantwoording van dit soort vraagstukken kunnen theorieën uit de internationale betrekkingen een leidraad bieden. In deze bachelorscriptie zal dan ook de relevantie van een van deze theorieën worden getoetst: het offensief realisme. Het offensief realisme is geïntroduceerd door John J. Mearsheimer in het boek *The Tragedy of Great Power Politics* (2001). Deze theorie vormde in 2003 vervolgens de basis voor een sterk betoog tegen de inval van Irak door de Verenigde Staten: het artikel *An Unnecessary War* van John J. Mearsheimer en Stephen M. Walt (2003).

Hoe kan het dat de Verenigde Staten Irak zijn binnengevallen, ondanks het feit dat Mearsheimer vanuit het offensief realisme zo sterk tegen de Irakoerlog heeft gepleit? En wat zegt dit over de relevantie van het offensief realisme voor het verklaren van het ontstaan van de Irakoerlog? Het doel van deze bachelorscriptie is een uitspraak te doen over de toepasbaarheid van het offensief realisme als theorie op het ontstaan van de Irakoerlog. De hoofdvraag van deze bachelorscriptie luidt dan ook:

“In hoeverre kan het offensief realisme van John J. Mearsheimer het ontstaan van de Irakoerlog verklaren?”

In hoofdstuk 2 van deze bachelorscriptie zal een theoretisch kader worden geschetst waarin het offensief realisme nader wordt uitgelegd. Uit de theorie worden twee elementen gedestilleerd die leiden tot hypothesen over het ontstaan van de Irakoerlog. Hoofdstuk 3 geeft een chronologische en feitelijke analyse van het ontstaan van de Irakoerlog. Hierbij ligt de nadruk op 9/11 als keerpunt in het

beleid van de Verenigde Staten onder president Bush. In hoofdstuk 4 worden de twee offensief realistische hypothesen getoetst aan de analyse van het ontstaan van de Irakoorlog. Tot slot zal in hoofdstuk 5 de conclusie van dit onderzoek gepresteerd worden. Hierin wordt een antwoord gegeven op de vraag in hoeverre het offensief realisme van Mearsheimer een goede verklaring biedt voor het ontstaan van de Irakoorlog.

2. Theoretisch kader

2.1. Introductie

In dit theoretisch kader zullen allereerst de twee kerntheorieën binnen de internationale betrekkingen, het liberalisme en het realisme, kort worden beschreven. Vervolgens zal aan de hand van het boek *The Tragedy of Great Power Politics* (Mearsheimer, 2001) en het artikel *An Unnecessary War* (Mearsheimer & Walt, 2003) de leidende theorie van deze bachelorscriptie geïntroduceerd worden: het offensief realisme. Tot slot zullen er een aantal elementen van het offensief realisme nader worden uitgewerkt en gebruikt worden als hypothesen voor het ontstaan van de Irakoorlog.

De heersende theorie binnen de internationale betrekkingen is het liberalisme. Liberalen gaan ervanuit dat een vreedzame en veilige wereld haalbaar is. Hierbij zijn staten de belangrijkste actoren in de wereldpolitiek en het gedrag van deze staten wordt weer bepaald door interne factoren. Het zou volgens liberalen daarom het meest wenselijk zijn om een wereldorde te creëren die alleen uit democratische staten bestaat, de zogenoemde *good states*. Democratische staten zullen namelijk eerder bereid zijn tot internationale samenwerking en daardoor minder snel tot oorlog overgaan. Machtverhoudingen in de internationale politiek zijn volgens liberalen irrelevant voor het verklaren van het gedrag van staten (Mearsheimer, 2001, pp. 15-17).

Het realisme is, in tegenstelling tot het liberalisme, pessimistischer over het gedrag van staten in het internationale systeem. Volgens realisten wordt dit systeem namelijk gekenmerkt door een voortdurende strijd en competitie tussen staten. Staten zijn binnen het klassiek realisme weliswaar ook de belangrijkste actoren, maar hierbij ligt de nadruk vooral op grootmachten omdat deze staten simpelweg de grootste invloed hebben op de internationale politiek. Het gedrag van deze grootmachten wordt bepaald door externe, in plaats van interne, factoren. Bovendien streven staten altijd naar macht, waarbij zij bereid zijn om tot oorlog over te gaan indien dit nodig is om macht te verkrijgen (Mearsheimer, 2001, pp. 17-18).

Mearsheimer introduceert in zijn boek *The Tragedy of Great Power Politics* (2001) een variant op het realisme: het offensief realisme. Deze theorie is onderdeel van het structureel realisme, wat inhoudt dat het gedrag van staten wordt verklaard vanuit de structuur van het internationale systeem (Mearsheimer, 2007, p. 72). Ook hierbij ligt de nadruk op grootmachten in de internationale politiek. Deze grootmachten zoeken continu naar een manier om te overleven in het anarchistische internationale systeem en daarvoor is macht cruciaal. Offensief realisten stellen dat het uiteindelijke doel van een staat is om een hegemonie te worden in het internationale systeem. Het ideaal is dus het

maximaliseren van relatieve macht om hiermee de veiligheid van de eigen staat te kunnen waarborgen (Mearsheimer, 2001, pp. 21-22).

Het artikel *An Unnecessary War* van Mearsheimer en Walt (2003) is gebaseerd op de theorie van het offensief realisme. In dit artikel pleitten Mearsheimer en Walt in de nasleep van 9/11 tegen een inval van Irak. De regering-Bush zag Saddam Hoessein, de toenmalig dictator van Irak, als een roekeloze en onvoorspelbare dictator. In combinatie met het vermoedelijke bezit van massavernietigingswapens en verdenking van banden met Al Qaida vroeg dit om een preventieve aanval van Irak. Mearsheimer en Walt beargumenteerden echter het tegenovergestelde: Hoessein was volgens hen juist een rationele actor, dus een methode van afschrikking en *containment* zou bij hem werken om te voorkomen dat hij nucleaire wapens zou inzetten tegen de Verenigde Staten (Mearsheimer & Walt, 2003, p. 51). De Verenigde Staten bezitten namelijk veel meer macht dan Irak, waardoor Hoessein zelf zal inzien dat hij een aanval op de Verenigde Staten nooit zou kunnen winnen. Een inval in Irak door de Verenigde Staten was volgens Mearsheimer en Walt dan ook onnodig (Mearsheimer & Walt, 2003, pp. 58-59).

2.2. Het offensief realisme

Het offensief realisme stelt dat grootmachten offensief gedrag vertonen en dat de verklaring voor dit gedrag ligt in de structuur van het internationale systeem (Mearsheimer, 2001, pp. 29-30).

Mearsheimer (2001, pp. 30-32) identificeert vijf kenmerken van dit internationale systeem. De eerste veronderstelling is dat het internationale systeem anarchistisch is: er is geen centrale autoriteit die alle staten overkoepelt. Ten tweede is de positie van een grootmacht inherent aan het bezitten van offensieve militaire capaciteit, waarmee grootmachten elkaar te allen tijde kunnen aanvallen. De derde veronderstelling is dat staten nooit zeker zijn van elkaars bedoelingen en daarom hebben ze nooit de garantie dat een andere grootmacht haar militaire capaciteiten niet tegen hen in zal zetten. Ten vierde is het primaire doel van een grootmacht om te overleven in het internationale systeem. Tot slot zijn grootmachten rationele actoren: ze zijn zich bewust van de omgeving waarin zij opereren en maken zorgvuldige afwegingen bij het maken van hun keuzes.

De structuur van het internationale systeem, gebaseerd op deze vijf veronderstellingen, leidt tot angst tussen grootmachten over elkaars intenties. Staten zijn daarom geneigd om hun relatieve macht te maximaliseren, want macht is de beste manier om zekerheid te verkrijgen en te overleven in dit anarchistische systeem. Het maximaliseren van macht gaat ten koste van de macht van andere staten, dus hoe meer veiligheid een staat nastreeft, hoe groter de kans op conflict met een andere staat (Mearsheimer, 2001, pp. 32-36). De kern van het offensief realisme is dus dat staten zich vanwege de structuur van het internationale systeem offensief tegen elkaar gedragen. Zo proberen staten steeds

meer macht te verkrijgen en uiteindelijk een hegemoniale positie binnen het internationale systeem te bereiken (Mearsheimer, 2001, p. 53).

Wat is macht? Macht is volgens Mearsheimer (2001, p. 55) gebaseerd op de materiële capaciteiten van een staat, zoals het bezit van gevechtsvoertuigen of nucleaire wapens. Tot op de dag van vandaag is de landmacht de belangrijkste vorm van militaire macht. Het bereik van de landmacht wordt over grote afstanden echter beperkt door de aanwezigheid van oceanen, ook wel *the stopping power of water* genoemd. Dit concept heeft grote implicaties voor het concept 'hegemonie'. Het is volgens Mearsheimer namelijk onmogelijk om een wereldwijde hegemoniale positie te verkrijgen, omdat overzeese gebieden met landmacht niet gemakkelijk veroverd kunnen worden. Een regionale hegemonie is dan ook het hoogst haalbare in het internationale systeem (Mearsheimer, 2001, pp. 40-42; Mearsheimer, 2001, pp. 83-84).

Macht is volgens het offensief realisme in te delen in vier categorieën: regionale hegemonie, welvaart, het domineren van de machtsbalans door middel van landmacht en nucleaire superioriteit.

Grootmachten hanteren verschillende strategieën om deze macht te verkrijgen en te behouden. Voor het verkrijgen van macht is oorlog de bekendste strategie. Hoewel oorlog gepaard gaat met dood en vernietiging, is het voor staten altijd al een effectieve manier geweest om hun machtspositie te verbeteren. Andere strategieën die vaak worden toegepast zijn blackmailen en het af laten zwakken van vijandelijke staten door oorlogen met andere staten te stimuleren (Mearsheimer, 2001, pp. 147-155).

Eenmaal in een machtspositie zal een staat er alles aan doen om haar positie te behouden en eventuele bedreigingen van deze positie te controleren. Hierin zijn twee hoofdstrategieën te onderscheiden: *balancing* en *buck-passing*. *Balancing* houdt in dat een grootmacht probeert te voorkomen dat een vijand de machtsbalans verstoort. Dit gebeurt vaak via afschrikking en pas als deze methode niet werkt zal de grootmacht tot oorlog overgaan. *Buck-passing* betekent dat een grootmacht een andere staat de lasten van afschrikking en een eventuele oorlog laat dragen, terwijl de grootmacht zelf aan de zijlijn blijft staan en profiteert van de situatie (Mearsheimer, 2001, pp. 155-159).

Hoe raken grootmachten uiteindelijk in een oorlog verzeild? Volgens het offensief realisme is dit afhankelijk van de machtsverdeling in het internationale systeem. Een bipolair systeem zou het meest stabiel zijn, met name omdat de macht in zo'n systeem gelijk verdeeld is. In multipolaire systemen is de kans op oorlogen groter. In een gebalanceerd multipolair systeem zijn er namelijk meer staten die met elkaar in oorlog kunnen raken en is de kans groter dat de macht onderling niet gelijk verdeeld is. Het systeem waarin de meeste kans op een oorlog bestaat, is volgens Mearsheimer echter een

ongebalanceerd multipolair systeem. Hierin is namelijk een potentiële hegemonie aanwezig die de kans heeft om een oorlog te starten en bovendien angst inboezemt bij andere staten binnen dit systeem. Deze angst tussen staten vergroot vervolgens weer de kans dat staten met elkaar in oorlog raken (Mearsheimer, 2001, pp. 337-347).

2.3. Hypothesen

In de aanloop naar de Irakoorlog is de vermoedelijke aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak veelvuldig aangehaald door de Amerikaanse regering (Gause, 2010, p. 197). De eerste hypothese van deze bachelorscriptie ziet dan ook op de rol die massavernietigingswapens spelen bij het gedrag van staten volgens het offensief realisme. Volgens Mearsheimer bereikt een staat een hegemoniale positie op het moment dat deze staat nucleaire superioriteit verkrijgt. In het huidige internationale systeem zijn er meerdere grootmachten die nucleaire wapens bezitten, maar geen van deze staten bezit nucleaire superioriteit. Geen enkele staat is er namelijk zeker van dat er na een nucleaire aanval op een andere staat niet kan worden teruggeslagen. Volgens het offensief realisme zal de strijd om veiligheid tussen deze staten dan ook worden gevoerd via *land power* in plaats van met nucleaire wapens. De aanwezigheid van nucleaire wapens zorgt er zelfs voor dat staten voorzichtiger zullen zijn in het gebruik van militaire macht tegen elkaar, in welke vorm dan ook (Mearsheimer, 2001, pp. 128-130).

Grootmachten zullen voorzichtiger opereren in een omgeving waarin massavernietigingswapens aanwezig zijn, omdat staten volgens het offensief realisme rationele actoren zijn. Dit wordt geïllustreerd door het concept *calculated aggression*: staten zijn zich bewust van hun omgeving en zijn berekenend in hun acties en de gevolgen daarvan (Mearsheimer, 2001, pp. 31-37). Het idee van staten als rationele actoren wordt toegepast op de kwestie-Irak in het artikel *An Unnecessary War* van Mearsheimer en Walt (2003). Volgens hen is een oorlog tegen Irak niet nodig, omdat de klassieke methoden van afschrikking en *containment* zullen werken tegen Hoessein.

De betekenissen van afschrikking en *containment* liggen dicht bij elkaar. Afschrikking wordt door Mearsheimer (1985, pp. 14-15) omschreven als het overtuigen van de tegenstander om een bepaalde militaire actie niet te ondernemen, omdat de verwachte politieke baten niet opwegen tegen de kosten en risico's die de actie met zich meebrengt. De vorm van afschrikking zoals deze zou moeten worden toegepast op Irak is *deterrence based on punishment*: de Verenigde Staten konden dreigen met een verwoestende tegenaanval indien Irak zou besluiten massavernietigingswapens tegen hen te gebruiken. *Containment* werd in de Koude Oorlog voor het eerst toegepast om verdere expansie van de Sovjet-Unie te voorkomen (Walt, 1989, p. 5). Ook hierbij was het bezit van nucleaire wapens een belangrijk element. Voor *containment* was het namelijk essentieel dat de Verenigde Staten een enorme *second-*

strike force hadden waarmee zij zouden kunnen terugslaan na een nucleaire aanval door de Sovjet-Unie (Walt, 1989, pp. 45-46). Volgens Mearsheimer en Walt (2003, p. 52) kon deze Koude Oorlogstrategie van *containment* ook op Irak worden toegepast.

In het artikel *An Unnecessary War* stellen Mearsheimer en Walt (2003, pp. 51-58) vast dat Hoessein in de Iran-Irakoorlog en de Golfoorlog van de jaren '80 en '90 al heeft laten zien dat hij zijn keuzes voor het overgaan tot geweld inderdaad rationeel afweegt. Afschrikking en *containment* zouden dus werken tegen Irak. Hoessein weet namelijk dat de Verenigde Staten meer macht bezitten dan Irak en dat zij terug kunnen slaan zodra Irak een nucleaire aanval zou openen op de Verenigde Staten. Om een aanval vanuit Irak te voorkomen zouden de Verenigde Staten Irak dan ook niet hoeven binnen te vallen. Slechts een beleid van afschrikking en *containment* leek voldoende.

Dit leidt tot de eerste hypothese over het ontstaan van de Irakoorlog:

1. “Een preventieve oorlog tegen Irak is onnodig, omdat Irak middels afschrikking en *containment* in bedwang kan worden gehouden.”

De tweede hypothese gaat over het feit dat het offensief realisme het gedrag van staten verklaart vanuit de structuur van het internationale systeem. Een structurele theorie zoals het offensief realisme gaat voorbij aan culturele en politieke verschillen tussen staten, omdat wordt verondersteld dat iedere staat zich hetzelfde gedraagt in het internationale systeem. De structuur van dit internationale systeem geeft iedere staat namelijk dezelfde prikkels. Het maakt dus niet uit of een staat democratisch of autocratisch is, of wie er in een staat aan de macht is: staten worden gezien als *black boxes* die in essentie allemaal hetzelfde zijn. De enige verschillen tussen staten vloeien voort uit het feit dat de ene staat meer macht bezit dan de andere staat (Mearsheimer, 2007, p. 72).

Volgens het offensief realisme wordt het internationale systeem gekenmerkt door onder andere anarchie en een zekere verdeling van macht, waardoor staten op zoek zijn naar een manier om te overleven in dit systeem. Deze zoektocht leidt ertoe dat staten bang zijn voor elkaar, dat zij op zichzelf zijn aangewezen om hun eigen veiligheid te waarborgen en dat staten ernaar streven om hun machtspositie te maximaliseren. Het primaire doel van een staat is dan ook overleven in het anarchistische internationale systeem en volgens het offensief realisme zal iedere staat hiernaar handelen (Mearsheimer, 2001, pp. 30-32).

De interne processen van een staat worden niet meegenomen door het offensief realisme. Door staten als *black boxes* te zien heeft de theorie bijvoorbeeld geen oog voor de invloed die individuele beleidsmakers of binnenlandse politieke issues kunnen hebben op het buitenlandbeleid van een staat

(Mearsheimer, 2001, pp. 10-11). Mearsheimer (2001, pp. 335-336) erkent zelf ook dat het offensief realisme deze niet-structurele factoren niet meeneemt. Volgens hem heeft de structuur van het internationale systeem op zichzelf echter al zo'n grote invloed op het gedrag van staten, dat het ontbreken van deze factoren geen belemmering vormt voor de toepasbaarheid van het offensief realisme als theorie.

Wanneer gekeken wordt naar het ontstaan van oorlogen, zijn de oorzaken hiervan volgens het offensief realisme dan ook te vinden in de manier waarop het internationale systeem is samengesteld. Het belangrijkste hierbij is het aantal grootmachten in het internationale systeem en hoeveel macht iedere staat bezit (Mearsheimer, 2001, p. 337). Voor het verklaren van het ontstaan van de Irakoorlog zal volgens het offensief realisme dan ook gekeken moeten worden naar de structuur van het internationale systeem en eventuele kantelpunten die zich hierin hebben voorgedaan. Binnenlandse factoren, zoals de samenstelling van de Amerikaanse regering, zouden niet of nauwelijks van invloed zijn geweest op het ontstaan van de Irakoorlog.

Deze veronderstelling leidt tot de tweede hypothese van deze bachelorscriptie:

2. “De structuur van het internationale systeem is bepalend voor de Amerikaanse besluitvorming in de aanloop naar de Irakoorlog.”

In het volgende hoofdstuk zal het ontstaan van de Irakoorlog chronologisch worden geanalyseerd. Deze analyse biedt later in deze bachelorscriptie weer een leidraad voor het toetsen van de twee hypothesen die vanuit het offensief realisme zijn opgesteld.

3. Het ontstaan van de Irakoorlog

3.1. Introductie

In dit hoofdstuk wordt een chronologische analyse gegeven van de besluitvorming van de regering-Bush in de aanloop naar de Irakoorlog. Gezien de significante rol die de Bush-doctrine heeft gespeeld in de besluitvorming voor de inval van Irak, zal deze analyse worden gekoppeld aan de vier elementen van de Bush-doctrine. Op deze manier zal het zichtbaar worden in welke mate sommige elementen van het beleid van Bush al voor 9/11 aanwezig waren en wanneer de andere elementen zijn ontstaan in dit beleid.

Maart 2003 markeerde het begin van een van de grootste, meest langdurige en meest kostbare oorlogen die de Verenigde Staten ooit gevoerd hebben: de Irakoorlog (Lieberfeld, 2005, p. 1). De beslissing tot het starten van deze oorlog werd in de Verenigde Staten gemaakt onder president Bush. Dit besluit markeerde een enorme verandering in het standpunt van Bush: waar hij voor de aanslagen van 11 september 2001 nog geen concrete indicatie gaf dat hij een voorstander was van een preventieve oorlog tegen Irak, veranderde hij na deze aanslagen in een van de grootste voorstanders van de Irakoorlog. Deze oorlog was in zijn ogen noodzakelijk in het kader van de *war on terror* als vergelding voor 9/11 (Gause, 2010, p. 184).

Het beleid van de Verenigde Staten onder president Bush, de Bush-doctrine, wordt gezien als de basis voor het ontstaan van de Irakoorlog. De doctrine is een bekend voorbeeld van neoconservatisme, omdat er onder Bush een interventionistisch buitenlandbeleid gevoerd werd waarmee de Amerikaanse liberale waarden werden nagestreefd (Monten, 2005, p. 146). De Bush-doctrine kan grofweg worden ingedeeld in vier elementen: de hegemoniale positie van de Verenigde Staten in het internationale systeem, unilateralisme, de bereidheid om preventief geweld te gebruiken en *regime change* (Schmidt & Williams, 2008, pp. 194-200). De rechtvaardiging voor de inval van Irak werd door de regering-Bush vervolgens gezocht in drie argumenten: de aanwezigheid van massavernietigingswapens in Irak, banden tussen Irak en Al Qaida en het promoten van democratie in Irak (Gause, 2010, pp. 184-186).

3.2. Het buitenlandbeleid van de Verenigde Staten voor 9/11

Voorafgaand aan de presidentstermijn van Bush werd het Amerikaans buitenlandbeleid van 1993 tot 2001 gevoerd door president Bill Clinton. Onder Clinton, een Democraat, werd de lijn van zijn voorganger George H.W. Bush doorgezet: sancties en militaire maatregelen tegen Irak en een poging

om het regime van Hoessein van binnenuit te destabiliseren (Gause, 2010, p. 121). Destijds was het voornaamste doel in het Midden-Oosten het creëren van een machtsbalans die gunstig zou zijn voor de belangen van de Verenigde Staten. Omdat Iran en Irak destijds de grootste bedreigingen vormden voor de gewenste machtsbalans, paste de regering-Clinton op deze staten een beleid van *dual containment* toe (Hurst, 2009, pp. 119-120). Het doel van *dual containment* was om staten in de Perzische Golf in bedwang te houden door middel van politieke, economische en militaire macht (Katzman et al., 2001, pp. 71-72).

Voor Irak betekende *containment* met name een combinatie van inspecties naar massavernietigingswapens door de Verenigde Naties en multilaterale sancties. De sancties waren een middel om bij Irak medewerking aan de inspecties af te dwingen, maar men hoopte ook dat de sancties tot onvrede en uiteindelijk tot een coup tegen Hoessein zouden leiden. De uiteindelijke hoofdfunctie van de sancties was echter *containment*: het Irakese regime zou hierdoor afgezwakt en ingedamd worden, net zo lang tot het regime van Hoessein zou vallen (Hurst, 2009, p. 210). Ook wilde Clinton er met zijn beleid van afschrikking voor zorgen dat Irak niet alleen ervan weerhouden werd om nucleaire wapens in te zetten, maar dat zij ook konden voorkomen dat Irak de ontwikkeling van deze nucleaire wapens zou doorzetten (Siracusa & Coleman, 2000, pp. 291-292). Onder Clinton werd door de Verenigde Staten op Irak dus enerzijds een beleid van *containment*, anderzijds van afschrikking toegepast.

In de loop van de jaren '90 kwam er echter steeds meer kritiek op het beleid van *containment* van de Verenigde Staten. Vanuit de VN-Veiligheidsraad, met name vanuit Frankrijk en Rusland, klonken er geluiden om de inspecties in Irak om te zetten in monitoring en om de sancties op te heffen. De afname in steun voor de sancties vloeide vooral voort uit het feit dat er slechts weinig voorstanders waren van *regime change* in Irak (Hurst, 2009, pp. 144-145). Bovendien had het beleid van *containment* geen duidelijk eindpunt en was het dus onduidelijk waar men nu precies naartoe werkte. Aan het einde van Clintons ambtstermijn was vrijwel alle steun voor de sancties dan ook verdwenen. Saddam leek daarmee te kunnen ontsnappen aan het *containment*-beleid van de Verenigde Staten, want de inspecties naar de Irakese wapens waren destijds niet afgerond (Hurst, 2009, p. 146).

In 2000 verscheen George W. Bush op het toneel. Tijdens zijn presidentiële campagne in dat jaar wenste de Republiek al een actieve rol van de Verenigde Staten in het internationale systeem om zo veiligheid, welvaart en vrijheid te waarborgen. Hierbij was Bush wel voorstander van selectief gebruik van geweld en een minder interventionistisch beleid (De Castro Santos, 2013, p. 140). Onderscheidend voor de campagne van Bush was echter dat hij unilateraal te werk wilde gaan (Daalder & Lindsay, 2003, pp. 35-36). De basis voor deze unilaterale visie ligt in het feit dat de Verenigde Staten een hegemoniale positie bezitten in het internationale systeem. De Verenigde Staten hadden destijds

ontzettend veel macht en er was dan ook een sterke drang om deze machtspositie te behouden en daarmee de Amerikaanse belangen veilig te stellen (Daalder & Lindsay, 2003, pp. 40-41).

Al voordat Bush president van de Verenigde Staten werd, waren er dus twee elementen van de Bush-doctrine zichtbaar in zijn presidentiële campagne. Het eerste en tevens het overkoepelende element van de Bush-doctrine is het feit dat de Verenigde Staten een hegemoniale positie bezitten in het internationale systeem. Het heersende idee is dat de Verenigde Staten deze positie verkregen na het winnen van de Spaans-Amerikaanse Oorlog in 1898 en dat deze dominante positie van de Verenigde Staten met het einde van de Koude Oorlog in 1991 definitief werd gevestigd (Mearsheimer, 2001, p. 234; Van Ness, 2002, pp. 131-132). Moreel-politiek gezien is deze hegemoniale positie belangrijk voor het streven naar een vredige en veilige wereld, omdat de Verenigde Staten zichzelf hiermee een voorbeeldfunctie voor andere staten toe-eigenen. Vanuit militair-strategisch oogpunt is een hegemoniale positie bovendien voordelig, want zwakkere staten zullen een hegemoniale staat minder snel durven aan te vallen (Jervis, 2003, p. 298; Schmidt & Williams, 2008, pp. 195-196).

Uit deze hegemoniale positie vloeit het tweede element van de Bush-doctrine voort: unilateralisme. Een staat met een sterke positie in het internationale systeem wil deze positie logischerwijs behouden. Bovendien hebben de Verenigde Staten zo veel macht dat het niet nodig was om op zoek te gaan naar internationale steun voor het Amerikaanse buitenlandbeleid (Schmidt & Williams, 2008, p. 198). Ook toen Bush eenmaal in functie was werd dit unilaterale gedrag goed zichtbaar. In 2001 trok Bush de Verenigde Staten bijvoorbeeld terug uit het Kyoto Protocol en in 2003 gebeurde hetzelfde bij het International Criminal Court. Internationale samenwerking zou volgens Bush namelijk zorgen voor een verminderde besluitvaardigheid en daarom konden beslissingen in de Verenigde Staten beter onafhankelijk van andere staten en internationale instituties worden genomen (Jervis, 2003, pp. 294-296).

De Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2000 werden gewonnen door Bush. Eenmaal in functie was de regering-Bush aanvankelijk verdeeld over de mate waarin er geweld gebruikt zou moeten worden om de ambities van de Verenigde Staten in het internationale systeem, met name in Irak, te vervullen. Waar bijvoorbeeld minister van Defensie Donald Rumsfeld al jarenlang openlijk voorstander was van een gewelddadig afzetten van Hoessein, wilde minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell slechts onder beperkte voorwaarden de Amerikaanse militaire middelen inzetten (Gause, 2010, pp. 186-187). Aanvankelijk prevaleerde onder president Bush de laatste, terughoudende visie in het Amerikaanse buitenlandbeleid. Hoewel kritisch over het beleid van zijn voorganger, gaf Bush namelijk geen concrete indicatie dat hij met geweld de status quo in Irak wilde omgooien (De Castro Santos, 2013, pp. 140-141; Flibbert, 2006, pp. 314-315). De eerste maatregelen die Bush wilde nemen tegen Irak, het *smart sanctions proposal* en *A Liberation Strategy*, waren dan ook diplomatiek van

aard en illustreerden deze voorzichtige militaire en politieke benadering van Irak (Gause, 2010, pp. 188-190; Miller, 2010b, p. 52).

3.3. Na 9/11: de aanloop naar de Irakoerlog

Toen brak de dag aan waarop alles veranderde: 11 september 2001. Terroristen gelieerd aan Al Qaida vlogen met gekaapte vliegtuigen in op het World Trade Center en het Pentagon, waarbij bijna drieduizend mensen het leven lieten. Dit is tevens het punt waarop Bush ervoor koos om zich bij de *hardliners* van zijn regering te voegen. Bush zei namelijk al snel na 9/11 dat hij de dreiging vanuit Irak sinds de aanslagen een stuk groter achtte, omdat hij zich toen pas realiseerde welke enorme belangen er op het spel stonden. Het destijds heersende beleid van afschrikking en *containment* van het Irakese regime leek hierdoor ineens niet meer geschikt (Gause, 2010, p. 190). Het alternatief was dan ook een actiever en offensiever beleid om de *war on terror*, het antwoord op 9/11, te winnen (Record, 2003, p. 7).

Eind oktober 2001 kaartte CIA-directeur George Tenet in een briefing voor Bush aan dat er een mogelijkheid was dat Al Qaida massavernietigingswapens zou verkrijgen. Irak was een van de landen die Al Qaida hierin zou kunnen voorzien. Met deze verdenkingen veranderden zelfs de meest ferme tegenstanders van een oorlog tegen Irak van gedachten. Een terroristische groepering als Al Qaida die massavernietigingswapens bezit was simpelweg zo'n gevaarlijk idee dat de Amerikaanse regering geen enkel risico wilde nemen. In november 2001 gaf Bush dan ook de opdracht aan Rumsfeld om de mogelijkheden voor een oorlog tegen Irak te onderzoeken (Gause, 2010, pp. 190-193).

In het voorjaar en de zomer van 2002 kwamen er steeds meer indicaties dat Bush bezig was met het plannen van een oorlog tegen Irak. Bush schaarde Irak in zijn *State of the Union* van januari 2002 samen met Noord-Korea en Iran onder de zogenoemde *axis of evil*, een uitspraak die opnieuw een verschuiving naar een meer agressieve Amerikaanse strategie benadrukte (LaFeber, 2009, p. 86). De West Point speech van Bush in juni 2002 illustreert bovendien de verandering in perceptie van de Amerikaanse regering van de dreiging die uit Irak voortkwam. Bush concludeerde in deze speech dat de traditionele methoden van afschrikking en *containment* na 9/11 niet meer zouden werken tegen Irak. Afschrikking heeft namelijk geen effect op terroristische groeperingen, aangezien zij geen natie of onderdanen hebben om in bescherming te nemen. *Containment* zal daarnaast niet werken tegen roekeloze dictators wanneer zij de mogelijkheid hebben om nucleaire wapens in te zetten of door te geven aan terroristische groeperingen (Record, 2003, p. 6).

Het probleem met de dreiging vanuit Irak was niet alleen dat afschrikking en *containment* niet zouden werken, maar ook het feit dat deze dreiging zeer urgent was. Een nucleaire aanval vanuit Irak of zelfs Al Qaida was simpelweg te gevaarlijk om een afwachtende houding aan te nemen en dit vereiste dan ook een actief ingrijpen van de Verenigde Staten (Record, 2003, pp. 6-7). Al met al leidden de nieuwe dreigingen van na 9/11 tot een nieuwe strategie om de Amerikaanse veiligheid te garanderen. Impliciet eiggende Bush zich hiermee het recht toe op een preventieve aanval van Irak (Gause, 2010, p. 195).

De preventieve aanval is het derde element van de Bush-doctrine. Preventief ingrijpen betekent dat een staat een oorlog mag beginnen tegen een andere staat als men gelooft dat een militair conflict onvermijdelijk is, waarbij het risico op dit conflict blijft groeien zo lang er niet wordt ingegrepen. Militaire grootmachten maken vooral gebruik van een preventieve oorlog als er angst heerst voor een afbreuk hun machtspositie. Om te voorkomen dat andere staten meer macht verkrijgen zullen deze staten dan ook preventief worden aangevallen door de grootmacht (Record, 2004, pp. 11-12; Schmidt & Williams, 2008, pp. 196-198).

De legitimatie voor de preventieve aanval van Irak werd door de Verenigde Staten in de maanden na 9/11 gezocht in twee dreigingen: het bezit van massavernietigingswapens door Irak en banden tussen Irak en Al Qaida. Het grootste gevaar was vervolgens het idee dat Irak haar massavernietigingswapens zou doorspelen aan Al Qaida, want een terroristische groepering in het bezit van massavernietigingswapens was de grootste nachtmerrie van iedere Amerikaan (Gause, 2010, pp. 238-239). Ondanks het feit dat deze beide claims nooit zijn bewezen, werden ze veelvuldig gebruikt om de inval van Irak te legitimeren: enerzijds aangedikt om publieke steun te verkrijgen, maar anderzijds ook omdat belangrijke personen binnen de Amerikaanse regering zelf daadwerkelijk in de dreiging van massavernietigingswapens geloofden (Jervis, 2003, p. 291). De Amerikaanse regering maakte hierbij gebruik van ‘*cherry picking*’: resultaten van de inlichtingendiensten werden selectief gebruikt om de nucleaire en terroristische dreiging vanuit Irak zo reëel mogelijk te laten lijken (Gause, 2010, pp. 226-227).

Na de uitspraken van Bush in zijn West Point speech leek het in de vroege zomer van 2002 onvermijdelijk dat de Verenigde Staten via een preventieve aanval een oorlog met Irak zouden beginnen. Deze lijn werd in augustus 2002 echter abrupt verbroken door Powell: hij wilde via de Verenigde Naties toestemming krijgen voor een oorlog met Irak om zo internationale en publieke steun te verkrijgen (Gause, 2010, p. 196). In november 2002 werd Irak onder VN-resolutie 1441 dan ook gedwongen om mee te werken aan inspecties naar massavernietigingswapens. Indien zij hier onvoldoende aan mee zouden werken, zou Irak in ‘*material breach*’ zijn en zou er militair geweld gebruikt mogen worden tegen Irak. UNMOVIC, de VN-organisatie die verantwoordelijk was voor de inspecties in Irak, concludeerde in december 2002 echter al dat Irak geen massavernietigingswapens

bezat en dat Irak voldoende had meegewerkt aan de inspecties naar deze wapens. Dit zorgde ervoor dat het voor de Verenigde Staten onmogelijk werd om onder een VN-mandaat een oorlog tegen Irak te kunnen beginnen. Desondanks ging de regering-Bush door met het plannen van deze oorlog (Gause, 2010, pp. 150-152). Daarmee speelde het tweede element van de Bush-doctrine, unilateralisme, ook in deze periode van besluitvorming een significante rol.

Het vierde element van de Bush-doctrine werd in de aanloop naar de Irakoerlog pas als laatste zichtbaar: *regime change*. *Regime change* heeft als doel het verspreiden van democratie in andere staten. Dit ligt in de lijn van een eeuwenoude liberale Amerikaanse traditie die in gang is gezet door Woodrow Wilson in het begin van de twintigste eeuw. De traditie van *regime change* is gebaseerd op het idee dat de waarden van de Verenigde Staten universeel zijn en dat het verspreiden van deze liberale waarden en instituties voordelig is voor alle staten over de hele wereld. Uiteindelijk zouden deze staten namelijk democratieën worden en zo gezamenlijk wereldwijde vrede en veiligheid tot stand brengen (Schmidt & Williams, 2008, pp. 199-200).

Irak werd na 9/11 gezien als het perfecte beginpunt voor de verspreiding van democratie in het Midden-Oosten. Vanuit een democratisch Irak zouden ook andere staten in het Midden-Oosten de liberale en democratische waarden van de Verenigde Staten overnemen, waardoor uiteindelijk het hele Midden-Oosten een regio van democratie en vrede zou worden (Jervis, 2003, pp. 286-289). Het promoten van de democratie in Irak werd bovendien als oplossing aangedragen voor de dreigingen die na 9/11 uit Irak voortvloeiden. Democratie werd gezien als de enige mogelijkheid om terrorisme op de lange termijn te bestrijden, omdat autocratische regimes als dat van Hoessein ervan verdacht werden terroristische groeperingen in de regio te ondersteunen. *Regime change* in Irak was dan ook een essentieel onderdeel van het beleid van de Verenigde Staten in de *war on terror*: niet alleen als ideologisch argument, maar ook voor de nationale veiligheidsbelangen van de Verenigde Staten (De Castro Santos, 2013, pp. 144-145).

Aanvankelijk bevond het argument van *regime change* zich in de periode na 9/11 op de achtergrond; de voorbereiding van de oorlog tegen Irak begon immers bij de vermoedelijke link van Irak met Al Qaida en massavernietigingswapens. Naarmate deze voorbereiding vorderde, zag de regering-Bush echter steeds meer lange termijnvoordelen van *regime change* in Irak. Zo stelde Bush in februari 2003 dat het in het belang van de rest van de wereld was dat er democratische waarden verspreid zouden worden in Irak, omdat dit uiteindelijk vrede en vrijheid zou brengen in de andere staten in het Midden-Oosten. Het argument van *regime change* was binnen de Verenigde Staten echter nooit het dominante argument voor een oorlog met Irak, omdat dit aan het publiek minder goed te verkopen was dan de bestrijding van terrorisme en het de samenwerking met regionale allianties zou kunnen bemoeilijken.

Desondanks werd *regime change* wel een steeds belangrijkere aanvullende rechtvaardiging voor de Irakoorlog (Gause, 2010, pp. 229-233).

Al met al vormde de combinatie van de hegemoniale positie van de Verenigde Staten, unilateraal handelen, de bereidheid tot een preventieve aanval en het streven naar de verspreiding van democratie over de wereld een solide basis voor een oorlog met Irak (Schmidt & Williams, 2008, p. 200). Ondanks het feit dat de Verenigde Staten geen VN-mandaat hebben kunnen krijgen voor een oorlog in Irak, vielen zij in maart 2003 uiteindelijk met een beperkte *coalition of the willing* toch Irak binnen. Een jarenlange, slepende oorlog volgde (Gause, 2010, p. 151).

3.4. Conclusie

In deze chronologische analyse van het ontstaan van de Irakoorlog komt duidelijk naar voren hoe de vier elementen van de Bush-doctrine achtereenvolgens aan bod zijn gekomen in de aanloop naar de Irakoorlog. De eerste twee elementen waren al zichtbaar in de presidentiële campagne van Bush in 2000. Aan de basis van de Bush-doctrine ligt namelijk de hegemoniale positie van de Verenigde Staten en het idee dat de Verenigde Staten een belangrijke rol spelen in het streven naar een vredige en veilige wereld (Jervis, 2003, p. 297). Hierdoor hadden de Verenigde Staten de capaciteiten om unilateraal te handelen en zo dit doel te bereiken (Schmidt & Williams, 2008, p. 198).

Het derde element, de preventieve aanval, kwam voort uit de angst die na de aanslagen van 11 september 2001 heerste. Deze angst werd gevoed door twee veelvuldig aangehaalde claims: het bezit van massavernietigingswapens door Irak en banden tussen Irak en Al Qaida (Gause, 2010, p. 238). Vooral het idee dat Irak hierdoor massavernietigingswapens zou kunnen doorspelen aan een terroristische groepering als Al Qaida zorgde ervoor dat Bush en zijn regering begonnen met het plannen van een oorlog tegen Irak. Het dreigende gevaar van Al Qaida met massavernietigingswapens was namelijk zo groot dat men geen enkel risico meer wilde nemen. In zijn *graduation speech* in juni 2002 droeg Bush dan ook aan dat een preventieve aanval de enige oplossing was voor deze dreiging vanuit Irak (Jervis, 2003, pp. 289-290).

Het vierde en laatste element van het offensief realisme, *regime change*, bevond zich in de aanloop naar de Irakoorlog aanvankelijk sterk op de achtergrond. Het vermoeden van massavernietigingswapens in Irak en banden met Al Qaida was simpelweg beter te verkopen aan het Amerikaanse volk en de internationale gemeenschap. Toch begon de regering-Bush naarmate de voorbereiding van de Irakoorlog vorderde ook het voordeel van *regime change* steeds meer in te zien. Enerzijds was het een startpunt voor verdere democratisering van het Midden-Oosten, anderzijds zou

het de oplossing zijn voor de nucleaire en terroristische dreiging vanuit Irak (Gause, 2010, pp. 229-239). Het argument van het promoten van democratie in Irak vormde, naast het bezit van massavernietigingswapens door Irak en banden tussen Irak en Al Qaida, de derde rechtvaardiging voor de inval van Irak (Gause, 2010, pp. 185-186).

4. Het offensief realisme en het ontstaan van de Irakoorlog

4.1. Introductie

Om een oordeel te kunnen geven van de mate waarin het offensief realisme kan worden toegepast op het ontstaan van de Irakoorlog, worden de hypothesen van het offensief realisme in dit hoofdstuk getoetst. De analyse van het ontstaan van de Irakoorlog uit het vorige hoofdstuk biedt hiervoor houvast. Door de twee offensief realistische hypothesen af te zetten tegen de analyse van het ontstaan van de Irakoorlog zal duidelijk worden of deze hypothesen de Irakoorlog wel, of juist niet goed kunnen verklaren. Uiteindelijk kan er op basis daarvan een oordeel worden gegeven over de vraag in hoeverre het offensief realisme een goede verklaring biedt voor het ontstaan van de Irakoorlog.

4.2. Afschrikking en *containment*

De eerste hypothese is: “Een preventieve oorlog tegen Irak is onnodig, omdat Irak middels afschrikking en *containment* in bedwang kan worden gehouden.” Deze hypothese is gebaseerd op het idee dat staten rationele actoren zijn en dat ook Hoessein de gevolgen van zijn acties zorgvuldig zou afwegen. Vanwege de grote hoeveelheid militaire macht van de Verenigde Staten zou Hoessein daarom niet overgaan tot een aanval op de Verenigde Staten, want hij weet dat de Verenigde Staten de capaciteit hebben om terug te slaan op Irak. Afschrikking en *containment* zouden daarom een geschikte manier zijn om Irak in bedwang te houden (Mearsheimer & Walt, 2003, p. 51).

Ondanks het feit dat Mearsheimer en Walt (2003) sterk pleitten voor deze manier van aanpak en uitdrukkelijk hun zorgen uitspraken over het initiëren van een oorlog tegen Irak, begonnen de Verenigde Staten in maart 2003 toch een preventieve oorlog tegen Irak. De reden waarom deze oorlog door de regering-Bush werd begonnen ligt in een dreiging die Bush definieerde als een combinatie van radicalisme en technologie. Hiermee duidt hij op het politiek en religieus extremisme dat in Irak gepaard zou gaan met de aanwezigheid van massavernietigingswapens (Record, 2003, pp. 4-5). In zijn West Point speech in juni 2002 stelde Bush dat de Verenigde Staten na 9/11 te maken hebben gekregen met nieuwe vijanden, namelijk een terroristische organisatie als Al Qaida en fragiele staten als Irak. Deze nieuwe vijanden vereisen nieuw beleid. Terroristen zijn namelijk bereid hun leven te geven zo lang zij hun ideologische doel maar bereiken en fragiele staten zoals Irak nemen over het algemeen meer risico's in hun buitenlandbeleid. Zij zullen dus sneller de fout in gaan door bijvoorbeeld massavernietigingswapens door te spelen aan terroristische organisaties. Het idee van rationaliteit kon volgens de regering-Bush dan ook niet worden toegepast op deze vijanden en daarom

zou de strategie van afschrikking en *containment* niet werken tegen Irak (Jervis, 2003, pp. 289-290; Schmidt & Williams, 2008, p. 197).

Een aanvullende reden voor een actief ingrijpen in Irak was de urgentie van de dreiging. De gevolgen van een aanval met massavernietigingswapens door Irak of Al Qaida zouden zo desastreus zijn dat de regering-Bush geen enkel risico wilde nemen en direct wilde ingrijpen (Record, 2003, p. 6). Een preventieve oorlog, tevens het derde element van de Bush-doctrine, leek daarom noodzakelijk. Deze oorlog werd door de Amerikaanse regering gelegitimeerd door de claims dat Irak nucleaire wapens zou ontwikkelen en dat Hoessein deze zou kunnen doorspelen aan Al Qaida. Deze claims bleken achteraf echter ongegrond te zijn: er is nooit bewijs gevonden voor een hervat nucleair programma in Irak of betrokkenheid van Irak bij de aanslagen van 9/11 (Gause, 2010, pp. 208-210). Ondanks het feit dat nooit duidelijk is geworden of Hoessein daadwerkelijk irrationeel gehandeld zou hebben, heeft alleen al het vermoeden van irrationaliteit tot de oorlog met Irak geleid. De regering-Bush heeft het dreigende gevaar van Hoessein daarbij enerzijds overdreven in het publieke debat, maar anderzijds leken de beleidsmakers binnen de Amerikaanse regering zelf ook daadwerkelijk te geloven in de nucleaire dreiging vanuit Irak (Gause, 2010, pp. 197-198).

Het offensief realistische idee van afschrikking en *containment* als beleid tegen Irak is dus niet toepasbaar op het ontstaan van de Irakoorlog. De regering-Bush had na 9/11 namelijk niet meer te maken met rationele staten als vijand, maar juist met een fragiele staat als Irak en een terroristische groepering als Al Qaida. Irak en Al Qaida werden gezien als roekeloze en onvoorspelbare actoren waartegen afschrikking en *containment* niet zou werken. Vanwege zijn irrationaliteit zou Hoessein de gevolgen van een aanval op de Verenigde Staten namelijk niet kunnen overzien en daardoor zou hij niet weerhouden worden van een daadwerkelijke aanval op de Verenigde Staten. Een preventieve oorlog leek voor de regering-Bush dan ook de enige manier om de Verenigde Staten te beschermen tegen deze nieuwe dreiging vanuit Irak.

4.3. De structuur van het internationale systeem

De tweede hypothese luidt: “De structuur van het internationale systeem is bepalend voor de Amerikaanse besluitvorming in de aanloop naar de Irakoorlog.” Dit vloeit voort uit het feit dat het offensief realisme een structurele theorie is. In een structurele theorie worden staten als *black boxes* gezien: iedere staat wordt verondersteld hetzelfde te zijn, met uitzondering van de verschillen in macht tussen staten. De structuur van het internationale systeem is namelijk bepalend voor de manier waarop een staat zich gedraagt en dit systeem zal dus voor iedere staat dezelfde prikkels met zich meebrengen. De interne cultuur of structuur van een staat is daarbij irrelevant (Mearsheimer, 2007, p. 72). In het

geval van het offensief realisme leidt de structuur van het internationale systeem tot angst. Staten vertonen daarom offensief gedrag naar elkaar om ervoor te zorgen dat zij kunnen overleven in dit anarchistische systeem (Mearsheimer, 2001, pp. 10-11).

Doordat een staat als *black box* wordt gezien, zou het ontstaan van de Irakoorlog volgens het offensief realisme niet te verklaren zijn door binnenlandse veranderingen. Toch heeft er in de Verenigde Staten van binnenuit een duidelijke verschuiving plaatsgevonden in het buitenlandbeleid: van het terughoudende beleid onder president Clinton tussen 1993 en 2001 naar de agressievere insteek van president Bush vanaf 2001. Biedt de structuur van het internationale systeem dan wel een goede verklaring voor deze radicale verschuiving in het Amerikaanse beleid jegens Irak? Het beleid van Clinton lag in lijn met dat van zijn voorgangers: sancties en militaire druk op Irak en het regime van binnenuit trachten te destabiliseren, zonder de volledige militaire middelen in te zetten. Via afschrikking en *containment* probeerden de Verenigde Staten Irak in bedwang te houden. Na de ambtstermijn van Clinton was Hoessein echter nog steeds aan de macht in Irak (Gause, 2010, pp. 122-125). In 2001 trad vervolgens Bush aan als nieuwe president van de Verenigde Staten. Al snel werd duidelijk dat Bush het voorzichtige beleid van zijn voorgangers verwierp: hij deed een radicale poging om de positie van de Verenigde Staten in de Perzische Golf veilig te stellen en koos hierbij voor een preventieve oorlog met Irak (Hurst, 2009, pp. 153-154).

Aan deze verschuiving in beleid liggen twee factoren ten grondslag: de Republikeinse aard van de regering-Bush en de aanslagen van 9/11. De regering van president Bush was de eerste Amerikaanse regering sinds de Tweede Wereldoorlog die overduidelijk de Republikeinse, rechtse belangen behartigde. Dit betekent dat deze neoconservatieve regering zich van nature al richtte op unilateralisme en een veranderde inzet van militaire middelen (Hurst, 2009, p. 153). Dit was al zichtbaar in de presidentscampagne van Bush in 2000, waarin hij pleitte voor unilateraal handelen door de Verenigde Staten om zo een wereld van veiligheid, welvaart en veiligheid te creëren (Daalder & Lindsay, 2003, pp. 35-36). In de eerste maanden van 2001 zag de regering-Bush actief ingrijpen en *regime change* in Irak al als een goede manier om deze zwakke staat onder controle te houden, want het oorspronkelijke beleid van *containment* en inspecties was volgens hen niet effectief genoeg. Een actiever beleid kwam desondanks niet tot uiting. Ingrijpen in Irak op de korte termijn zou namelijk waarschijnlijk niet goed gaan en er was te weinig steun voor actief ingrijpen vanuit het Amerikaanse volk (Hurst, 2009, p. 159).

De tweede factor die een grote rol heeft gespeeld in de aanloop naar de Irakoorlog zijn de aanslagen van 11 september 2001. Deze aanslagen versterkten de noodzaak voor *regime change* in Irak en creëerden bovendien een gevoel van angst en verontwaardiging in de publieke en politieke opinie, op basis waarvan het beleid van *regime change* en een preventieve oorlog vervolgens gevormd kon

worden. Bush gaf zelf aan dat 9/11 het punt was waarop hij beseftte dat *containment* niet meer houdbaar was, omdat er nu eenmaal enorme belangen op het spel stonden. De gevaarlijke combinatie van een zwakke staat, massavernietigingswapens en een terroristische groepering zorgde ervoor dat de Verenigde Staten uiteindelijk besloten om actief in te grijpen in Irak. Een preventieve aanval op Irak leek in de nasleep van 9/11 nog de enige manier om de veiligheid van de Verenigde Staten te kunnen waarborgen (Hurst, 2009, pp. 159-161).

De combinatie van een lange termijnverschuiving in de Amerikaanse politiek en de gebeurtenissen van 9/11 vormde uiteindelijk de sleutel tot de Irakoorlog, die in maart 2003 door de Verenigde Staten werd begonnen. Deze twee factoren vinden hun oorsprong echter niet in het internationale systeem, terwijl het offensief realisme dit wel zou veronderstellen bij factoren die een dermate grote invloed hebben gehad op het gedrag van staten. De verschuiving naar het Republikeinse deel van het politieke spectrum is namelijk een effect van de Amerikaanse binnenlandse politiek en de terroristische aanslag van 9/11 is op haar beurt veroorzaakt door niet-statelijke actoren, namelijk terroristen van de groepering Al Qaida. Door staten als *black boxes* te zien gaat het offensief realisme dus voorbij aan de rol die politieke of niet-statelijke factoren kunnen spelen in het ontstaan van een oorlog (Lobell, 2002, p. 166). De Irakoorlog is dus niet te verklaren vanuit de structuur van het internationale systeem, zoals het offensief realisme dit wel veronderstelt.

4.4. Conclusie

Beide hypothesen van het offensief realisme over het ontstaan van de Irakoorlog blijken dus onjuist. Allereerst pasten de Verenigde Staten niet een beleid van afschrikking en *containment* toe op Irak, omdat er door de regering-Bush niet geloofd werd dat Hoessein een rationele actor was die met deze methoden in bedwang kon worden gehouden. Irak en Al Qaida vormden namelijk een nieuwe en onvoorspelbare soort dreiging waarbij men een preventieve aanval als een oplossing zag die meer zekerheid bood. Ten tweede is het offensief realisme onjuist met het idee dat het gedrag van staten en het ontstaan van oorlogen het beste verklaard kan worden vanuit de structuur van het internationale systeem. De twee factoren die in de aanloop naar de Irakoorlog een cruciale rol speelden waren namelijk de Republikeinse en rechtse aard van de regering-Bush en de aanslagen van 9/11. Deze factoren vloeiden echter niet voort uit het internationale systeem, maar juist uit binnenlandse of niet-statelijke veranderingen.

5. Conclusie

In het laatste onderdeel van deze bachelorscriptie wordt de toetsing van de twee hypothesen gebruikt om een oordeel te geven over de toepasbaarheid van het offensief realisme op het ontstaan van de Irakoorlog. Dit zal vervolgens leiden tot een antwoord op de hoofdvraag van deze bachelorscriptie: “In hoeverre kan het offensief realisme van John J. Mearsheimer het ontstaan van de Irakoorlog verklaren?”.

Uit het vorige hoofdstuk is gebleken dat het offensief realisme op twee belangrijke punten tekortschiet in het verklaren van het ontstaan van de Irakoorlog. Ten eerste ligt het probleem in het offensief realistische idee dat staten rationele actoren zijn in het internationale systeem en dat deze staten hun beslissingen en de gevolgen hiervan altijd zorgvuldig zullen afwegen. Op grond hiervan zouden afschrikking en *containment* voor een grootmacht als de Verenigde Staten namelijk een geschikte manier zijn om hun tegenstanders in bedwang te houden. De periode na 9/11 toont echter aan dat staten in de afgelopen jaren steeds meer te maken krijgen met dreigingen vanuit fragiele staten of terroristische groeperingen. Van dit soort ‘nieuwe vijanden’ is het allesbehalve zeker of zij ook rationeel zullen handelen. Het offensief realisme dient er dan ook rekening mee te houden dat het idee van rationaliteit tegenwoordig niet meer op alle belangrijke actoren in het internationale systeem kan worden toegepast.

Ten tweede schiet het offensief realisme tekort in de bewering dat het gedrag van staten voor het grootste deel beïnvloed wordt door de structuur van het internationale systeem. Door staten als *black box* te behandelen gaat het offensief realisme namelijk voorbij aan essentiële veranderingen in binnenlandse en niet-statelijke actoren, welke wel degelijk enorme gevolgen kunnen hebben voor het gedrag van een staat in het internationale systeem. Het offensief realisme zou er dan ook goed aan doen om ook deze binnenlandse en niet-statelijke variabelen mee te nemen in haar theorie. Hiermee kunnen er meer genuanceerde voorspellingen worden gedaan voor het gedrag van staten in het internationale systeem.

Het offensief realisme van Mearsheimer biedt in haar huidige vorm dan ook geen goede verklaring voor het ontstaan van de Irakoorlog. De theorie zou beter toepasbaar zijn indien deze een aantal elementen zal meenemen in haar verklaring voor het gedrag van staten. Deze elementen zijn enerzijds de ‘nieuwe niet-rationele vijanden’ waar de wereld in toenemende mate mee te maken krijgt, anderzijds de binnenlandse en niet-statelijke factoren die invloed hebben op het buitenlandbeleid van een staat. Een belangrijke kanttekening hierbij is wel dat iedere theorie een abstracte weergave van een complexe werkelijkheid is. Het zal in veel gevallen dan ook onmogelijk zijn om een volledig sluitende

theorie te formuleren. Indien het offensief realisme de twee eerdergenoemde elementen echter in overweging neemt, zal de theorie daarmee in ieder geval wel beter van toepassing zijn op het verklaren van het ontstaan van de Irakoorlog.

Bibliografie ¹

- Coetzee, E. & Hudson, H. (2012). Democratic Peace Theory and the Realist-Liberal Dichotomy: The Promise of Neoclassical Realism? *South African Journal of Political Studies*, 39(2), 257-277.
- Daalder, I.H. & Lindsay, J.M. (2003). *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*. Washington D.C.: Brooking Institution Press.
- De Castro Santos, M.H. (2013). The Essential Role of Democracy in the Bush Doctrine: The Invasions of Iraq and Afghanistan. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 56(2), 131-156.
- Finel, B.I. (2001). Black Box or Pandora's Box: State Level Variables and Progressivity in Realist Research Programs. *Security Studies*, 11(2), 187-227.
- Flibbert, A. (2006). The Road to Baghdad: Ideas and Intellectuals in Explanations of the Iraq War. *Security Studies*, 15(2), 310-352.
- Fukuyama, F. (2004). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. Ithaca: Cornell University Press.
- Gause, F.G. (2005). Can Democracy Stop Terrorism? *Foreign Affairs*, 84(5), 62-76.
- Gause, F.G. (2010). *The International Relations of the Persian Gulf*. New York: Cambridge University Press.
- Heywood, A. (2014). *Global Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hurst, S. (2009). *The United States and Iraq Since 1979: Hegemony, Oil and War*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- James, P. (1995). Structural Realism and the Causes of War. *Marshon International Studies Review*, 39, 181-208.
- Jervis, R. (2003). Understanding the Bush Doctrine: Preventive Wars and Regime Change. *Political Science Quarterly*, 131(2), 285-311.
- Jervis, R. (2006). Reports, Politics and Intelligence Failures: The Case of Iraq. *Journal of Strategic Studies*, 29(1), 3-52.

¹ Op verzoek van Drs. R.N.F.M. 't Hart zijn in deze bibliografie ook titels opgenomen waar niet concreet in de tekst naar wordt verwezen, maar welke wel tot ideeën en inspiratie voor deze bachelorscriptie hebben geleid.

- Katzman, K., Murphy, R., Cameron, F., Litwak, R., Sick, G. & Stauffer, T. (2001). The End of Dual Containment: Iraq, Iran and Smart Sanctions. *Middle East Policy*, 8(3), 71-88.
- Knopf, J.W. (2008). Wrestling with Deterrence: Bush Administration Strategy after 9/11. *Contemporary Security Policy*, 29(2), 229-265.
- LaFeber, W. (2009). The Rise and Fall of Colin Powell and the Powell Doctrine. *Political Science Quarterly*, 124(1), 71-93.
- Layne, C. (1994). Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace. *International Security*, 19(2), 5-49.
- Layne, C. (2002). The “Poster Child for Offensive Realism”: America as a Global Hegemon. *Security Studies*, 12(2), 120-164.
- Lieberfeld, D. (2005). Theories of Conflict and the Iraq War. *International Journal of Peace Studies*, 10(2), 1-21.
- Lobell, S.E. (2002). War is Politics: Offensive Realism, Domestic Politics, and Security Strategies. *Security Studies*, 12(2), 165-195.
- Maoz, Z. (1998). Realist and Cultural Critiques of the Democratic Peace: A Theoretical and Empirical Re-Assessment. *International Interactions*, 24(1), 3-89.
- Mearsheimer, J.J. (1985). *Conventional Deterrence*. Ithaca: Cornell University Press.
- Mearsheimer, J.J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Co.
- Mearsheimer, J.J. (2007). Structural Realism. In Dunne, T., Kurki, M. & Smith, S. (red.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (pp. 71-88). Oxford: Oxford University Press.
- Mearsheimer, J.J. & Walt, S.M. (2003). An Unnecessary War. *Foreign Policy*, 134, 50-59.
- Midlarsky, M.I. (2002). Realism and the Democratic Peace: The Primacy of State Security in New Democracies. In Brecher, M. & Harvey, F. (red.), *Realism and Institutionalism in International Studies* (pp. 88-117). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Miller, B. (2010a). Democracy Promotion: Offensive Liberalism versus the Rest (of IR Theory). *Millennium: Journal of International Studies*, 38(3), 561-591.

- Miller, B. (2010b). Explaining Changes in U.S. Grand Strategy: 9/11, the Rise of Offensive Liberalism, and the War in Iraq. *Security Studies*, 19(1), 26-65.
- Monten, J. (2005). The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy. *International Security*, 29(4), 112-156.
- Morgenthau, H.J. (1952). Another "Great Debate": The National Interest of the United States. *The American Political Science Review*, 46(4), 961-988.
- Ness, P. van (2002). Hegemony, not Anarchy: Why China and Japan are not Balancing US Unipolar Power. *International Relations of the Asia-Pacific*, 2(1), 131-150.
- Pashakhanlou, A.H. (2013). Back to the Drawing Board: A Critique of Offensive Realism. *International Relations*, 27(2), 202-225.
- Pillar, P.R. (2006). Intelligence, Policy, and the War in Iraq. *Foreign Affairs*, 85(2), 15-27.
- Record, J. (2003). The Bush Doctrine and War with Iraq. *Parameters*, 33(1), 4-21.
- Record, J. (2004, 8 juli). Nuclear Deterrence, Preventive War, and Counterproliferation [*Policy Analysis*]. Opgevraagd van <https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa519.pdf>.
- Rieffer, B.A.J. & Mercer, K. (2005). US Democracy Promotion: The Clinton and Bush Administrations. *Global Society*, 19(4), 385-408.
- Rosato, S. (2003). The Flawed Logic of Democratic Peace Theory. *American Political Science Review*, 97(4), 585-602.
- Schmidt, B.C. & Williams, M.C. (2008). The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives versus Realists. *Security Studies*, 17(2), 191-220.
- Siracusa, J.M. & Coleman, D.G. (2000). Scaling the Nuclear Ladder: Deterrence from Truman to Clinton. *Australian Journal of International Affairs*, 54(3), 277-296.
- Starobin, P. (2006). The Realists. *National Journal*, 39(37), 24-31.
- Valeriano, B. (2009). The Tragedy of Offensive Realism: Testing Aggressive Power Politics Models. *International Interactions*, 35(2), 179-206.
- Walt, S.M. (1989). The Case for Finite Containment: Analyzing U.S. Grand Strategy. *International Security*, 14(1), 5-49.

Yordán, C.L. (2006). America's Quest for Global Hegemony: Offensive Realism, the Bush Doctrine, and the 2003 Iraq War. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 53(2), 125-157.